

En doldis visar upp sig...

Hans Falklind, text o bild

En ovanligt orädd järptupp upptäcktes omkring den 10 oktober i Boråstrakten, några kilometer från Målsryds kyrka. Allt fler skådare och andra nyfikna strömmade till allteftersom dagarna gick med rapporter på Artportalen. Många många var det som hade lyckan att på nära håll stifta bekantskap med järpen. Sista säkra rapporten var den 23 oktober.

Att få syn på en järpe är omvittnat mycket svårt, särskilt i våra trakter. Det är en skygg och välkamouflerad liten skogshöna, landets minsta. Vid minsta fara flyger den i god tid undan och gömmer sig i något träd. Såväl hönan som tuppen är mönstrade i grått, rostbrunt, svart och vitt. Tuppen har svart strupe och en karakteristisk hjässtofs. Hönan har bara en antydning till tofs.

Men vad har hänt med den helt orädda järptuppen i Målsryd? Svaret är att den troligen har blivit ”spelgalen” i likhet med de tjädor som under våren jagar människor och ibland bilar (tuppar) eller söker sig till skolor med lekande barn (hönor). Man tror att denna beteendestörning kan utlösas av att tjädern blivit av med sitt revir helt eller delvis genom skogsavverkning och då blivit stressad och förvirrad. En minskad population som inneburit att partner saknas under spelet är en annan trolig förklaring.

Järpens spel inträffar dels under senhösten dels under våren. Järptuppen utanför Målsryd hittades, mitt i speltiden, i skogskanten av ett kalhygge. Kanske har avverkningen förstört tuppens revir eller så har den medfört att populationen i området minskat, så ingen hona har dykt upp.

En sen mulen eftermiddag, med regnet hängande i luften, gick jag den några kilometer långa skogsvägen till området där järpen hade synt till. Jag mötte flera glada skådare på hemväg. Väl framme fick jag tips om att den var mycket längre

Tuppen i typisk spelplats, vid en mossrik låg ås intill en sänka med lövträd och bäck

in i skogen, i oländig terräng. Nu hade alla gett sig av och jag irrade ensam runt och letade. Till slut kom jag fram till en liten bäck, som rann genom en liten lövträdsdunge. En kort bit från bäcken var en mossig brant med granskog. Det såg ut som en typisk miljö för järpe. Men ingen skymt av tuppen.

Stod där en stund och funderade på att ge mig hemåt. Då såg jag något som rörde sig nere i vegetationen. Och där kom den sakta gående mot mig mellan tuvor och mossiga stenar. En vacker skogsfågel, stor som en duva eller kaja. Jag försökte ta en bild med kameran, men hann inte innan den var tätt inpå mig. Jag backade, men den hängde efter alldeles nära mig. Med mobilen lyckades jag få ett par bilder på bara någon decimeters håll. Sen ställde järpen sig vid mina fötter helt stilla. Jag flyttade mig ett par gånger, den efter och intog positionen vid mina fötter. Några regndroppar började falla.

Vi stod där en lång stund tillsammans

i tystnad i en sagolik skog, båda lite fundersamma tror jag.

Försiktigt backade jag ut ur det jag antog var järptuppens revir. Den följde sakta efter men bara en liten bit. Nu kunde jag ta några bilder med ”stora” kameran. Tuppen började i lugn och ro äta knoppar från blåbärsriset. Jag lämnade den – tacksam över den fantastiska upplevelsen mötet med järpen gett mig.

FAKTA

- Vår minsta skogshöna, stor som en duva/kaja
- Häckar från norra Skåne och norrut, vanligast i norra Sverige, saknas på Gotland och Öland
- Omkring 100 000 häckande par i Sverige
- Biotop: tät svårframkomlig granskog med lövinslag
- Stannfågel
- Spelar höst och vår
- Tupp och höna håller ihop under året
- Bo på marken med 6-9 ägg (ibland upp till 12)
- Föda: knoppar, hängen, små blad, blåbär, lingon insekter, larver

Folktro

Norrländska gamla namn: järpkarl resp järpkäring och gärsbgubbe resp gärsphöna.

Sitt läte har järpen fått efter att den för länge sedan ville lära sig sjunga lika vackert som några flickor. Därför flög den en morgon in i en trädgård där några flickor hämtade in kål till sin frukost. Men den dagen hade flickorna av sin husmor förbjudits sjunga så det enda järpen hörde var hur knivarna skar i kålblasten – tshirk-tshirk. (Estländsk folktro)

I gamla tider menade man att den som bär ett järphjärta under sin vänstra arm då han spelar kort, vinner alltid. (Sörmland)

I Kråksmåla i Småland menade man att det var förbjudet för allmogen att jaga järpe eftersom den var ”kongamat”.

Järpen håller oftast till i tät markvegetation. Den är stor som en duva eller kaja. Hanen känns igen på den svarta strupen och den tydliga hjässtofsen.

Fötterna med de långa ”tärna” är väl anpassade till att springa utmed trädgrenar dit den tar sin tillflykt vid fara

Järpen gick lugnt och åt knoppar på blåbärsriset när jag lämnade den